

Plannen en schrijven met een elektronische outline-tool

Citation for published version (APA):

De Smet, M., Brand-Gruwel, S., & Kirschner, P. A. (2013). Plannen en schrijven met een elektronische outline-tool. *Weten Wat Werkt en Waarom*, 2(4), 6-13.
https://www.kennisnet.nl/fileadmin/kennisnet/publicatie/4w/4w_magazine_2013-4.pdf

Document status and date:

Published: 01/12/2013

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Document license:

CC BY-NC-ND

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 21 Apr. 2025

Open Universiteit
www.ou.nl

1

Plannen en schrijven met een elektronische outline-tool

Milou de Smet, Saskia Brand-Gruwel & Paul Kirschner
Open Universiteit

Goed schrijven is een belangrijke, maar complexe vaardigheid. De schrijver moet namelijk verschillende deelprocessen tegelijkertijd in de gaten houden zoals het plannen, formuleren en reviseren van de tekst. Het gebruik van een elektronische outline-tool kan leerlingen hierbij ondersteunen.

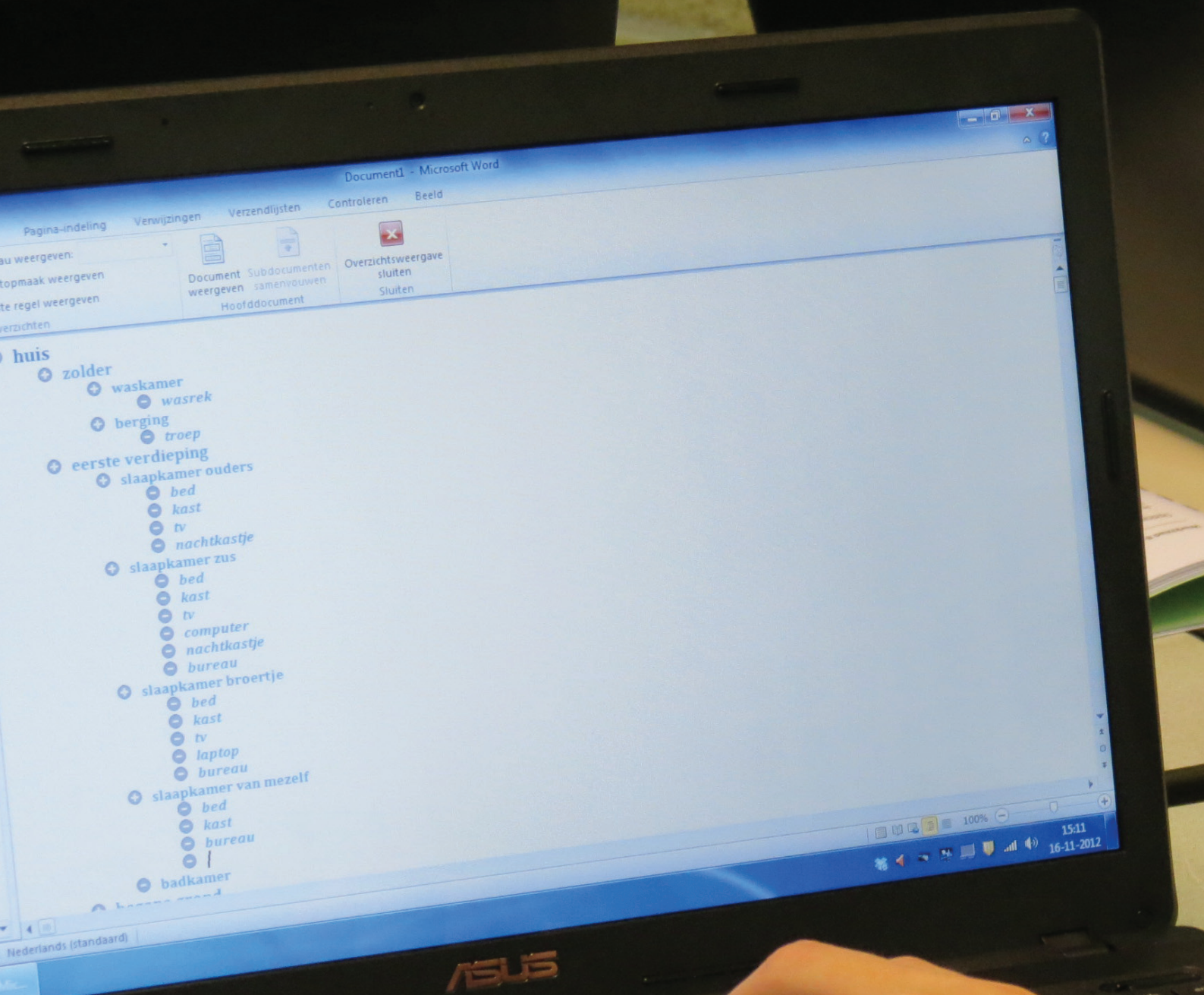
Goed kunnen schrijven is een hele kunst. Veel leerlingen in het voortgezet onderwijs hebben dan ook moeite met het schrijven van een coherente tekst waarin zij hun ideeën als een mooi geheel structureren en presenteren. Het schrijven van zo'n tekst is een complexe cognitieve vaardigheid die bestaat uit een voortdurend en afwisselend proces van plannen, formuleren en reviseren. Leerlingen moeten nadenken over wat er in hun tekst moet komen te staan en hoe zij die ideeën willen presenteren. Het uitvoeren en coördineren van deze verschillende deelprocessen vraagt veel cognitieve inspanning en

dat kan ertoe leiden dat de schrijftaak niet goed wordt uitgevoerd.

Wat helpt bij het schrijven en waarom?

Een *planningsstrategie* opstellen is een bekende manier om het schrijven te vergemakkelijken. Leerlingen maken daarbij een tekstplan voordat ze beginnen met schrijven. Dit plan helpt hen zowel met het genereren als het structureren van ideeën. Kellogg (1988), bijvoorbeeld, liet zien dat deze aanpak leidt tot een meer coherente tekst en een vermindering van de cognitieve belasting tijdens het schrijven.

Document1 - Microsoft Word

Pagina-indeling Verwijzingen Verzendlijsten Controleren Beeld

Document weergeven: Document weergeven Subdocumenten samenvouwen Hoofddocument Overzichtswaargave sluiten Sluiten

- huis
 - zolder
 - waskamer
 - wasrek
 - berging
 - troep
 - eerste verdieping
 - slaapkamer ouders
 - bed
 - kast
 - tv
 - nachtkastje
 - slaapkamer zus
 - bed
 - kast
 - tv
 - computer
 - nachtkastje
 - bureau
 - slaapkamer broertje
 - bed
 - kast
 - tv
 - laptop
 - bureau
 - slaapkamer van mezelf
 - bed
 - kast
 - bureau
 - badkamer

100% 15:11 16-11-2012

Werkblad 8: Het observeren van het schrijven van een kort betoog (0*0)

Oedracht 8a (15 min.) Klassikaal

Werken met een tekstplan vermindert de cognitieve belasting doordat de leerling tijdens het schrijven niet meer hoeft te letten op tekstinhoud en opzet

Een verklaring hiervoor is dat een planningsstrategie de leerling helpt de tekstinhoud en -opzet vooraf te bepalen. Het tekstplan helpt hem zijn ideeën al in een vroeg stadium op een logische manier te ordenen, waardoor hij deze makkelijker als een geheel kan structureren en presenteren.

Op deze manier zorgt een tekstplan voor:

- 1) een volledige tekst die alle elementen bevat die erin horen en een duidelijke kop en staart heeft;
- 2) een duidelijke structuur en presentatie van de ideeën door adequaat gebruik van alinea's en structuurwoorden;
- 3) en helpt het de ideeën op zichzelf beter uit te werken.

Dat door te werken met een tekstplan de cognitieve belasting minder is, komt omdat leerlingen die met een tekstplan werken tijdens het schrijven

zelf op minder aspecten tegelijk hoeven te letten. Zij hoeven bijvoorbeeld niet meer na te denken over wat er in de tekst moet komen te staan en hoe zij hun ideeën willen ordenen, waardoor zij meer geheugenruimte over hebben voor het formuleren en reviseren van de tekst.

Plannen met een elektronische outline-tool

De meest bekende planningsstrategie is de *outline-strategie*, waarbij de schrijver begint met het opstellen van een overzicht, ofwel een outline, van de tekst. Een outline is een (hiërarchisch) geordende lijst met tekstideeën die de schrijver voorafgaand aan het schrijven opstelt. Leerlingen leren op school soms een outline te maken met pen en papier, maar er zijn ook elektronische hulpmiddelen beschikbaar,

die geïntegreerd zijn in verschillende tekstverwerkingsprogramma's. Een voorbeeld hiervan is de functie 'Overzicht' in het menu 'Beeld' van het tekstverwerkingsprogramma Microsoft Office® Word.

Deze functie ondersteunt het opstellen van een tekstplan in de vorm van een outline en stelt leerlingen in staat tekstideeën gemakkelijk te ordenen en vervolgens uit te werken tot een coherente tekst. Hoewel er nog geen onderzoek is gedaan naar de verschillen tussen plannen met behulp van pen en papier en elektronisch plannen, kan een aantal voordelen van de elektronische outline-tool worden benadrukt. Een elektronische outline is veel flexibeler dan het werken met pen en papier en biedt de mogelijkheid om:

- (1) een duidelijk zichtbare hiërarchische structuur weer te geven
- (2) de uitgewerkte tekst direct te koppelen aan de punten in de outline
- (3) de outline en de volledige tekst naast elkaar op het beeldscherm weer te geven,
- (4) delen tekst in of uit te klappen,
- (5) op basis van de outline gemakkelijk door het document te navigeren en
- (6) reeds geschreven tekst gemakkelijk aan te passen (Price, 1997).

Het voordeel is bovendien dat leerlingen hun teksten vaak al op de computer schrijven en inleveren, waardoor het makkelijk is om het tekstplan een onderdeel van hun schrijfproduct en denk- en schrijfproces te laten zijn.

Wanneer werkt het?

Eerder onderzoek toonde al aan dat de schrijfvaardigheid van leerlingen verbetert wanneer

zij vooraf een tekstplan maken met een outline (Price, 1997). Uit recenter onderzoek blijkt dat het gebruik van een elektronische outline-tool ook positieve effecten heeft op de schrijfvaardigheid (De Smet et al., 2011).

Het maken van een outline is echter niet altijd even effectief: het helpt vooral wanneer leerlingen nog niet zo goed weten wat ze willen schrijven. Dit blijkt uit verder onderzoek van De Smet en collega's (2014). In vier verschillende onderzoeken keken zij naar het effect van de elektronische outline-tool op de schrijfvaardigheid van leerlingen bij het schrijven van een betoog. In twee van de vier onderzoeken gingen de leerlingen (vierde- en vijfdeklassers van het voortgezet onderwijs) zonder uitgebreide voorbereiding op het onderwerp of genre van de tekst met de schrijfplicht aan de slag. In de twee andere onderzoeken verdiepten de leerlingen zich eerst vijf weken in het domein voordat zij gingen schrijven.

Uit deze onderzoeken blijkt dat het gebruik van een elektronische outline-tool bijdraagt aan de tekstkwaliteit (gemeten als de volledigheid en presentatie van de structuur en de uitwerking van argumenten) wanneer leerlingen zich van tevoren nog niet in het domein hebben verdiept. Wanneer zij dit wel hebben gedaan, maakt het voor de tekstkwaliteit geen verschil of zij eerst nog een plan maken met een outline-tool of niet. Dit resultaat is vergelijkbaar met onderzoek van Kellogg (1990). Hij vond dat positieve effecten van outlines vooral te vinden zijn voor schrijftaken waarbij leerlingen zelf nog ideeën moeten genereren en ordenen.

Met andere woorden: als een schrijver al weet wat hij gaat schrijven of veel kennis van het genre of het onderwerp heeft, dan maakt

het voor de tekstkwaliteit geen verschil of hij van tevoren wel of geen outline maakt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de schrijver in dit geval voordat hij begint al een mentaal schema van de tekst heeft ontwikkeld, dat even effectief is als een geschreven outline (Kellogg, 1988). Zo'n mentaal schema is een georganiseerde manier van denken die bestaat uit vooraf opgestelde en aan elkaar gerelateerde ideeën. Het is een raamwerk voor of een representatie van iets (bijvoorbeeld de wereld, een opdracht, een plan), of een systeem om nieuwe informatie te organiseren. Aan de hand van zo'n mentaal schema kunnen leerlingen hun bestaande ideeën structureren en logisch ordenen om ze daarna te presenteren in een tekst. Het maken van outlines helpt dus vooral wanneer leerlingen zelf nog niet zo'n mentaal schema hebben ontwikkeld en/of nog ideeën moeten genereren.

Daarnaast blijkt uit de verschillende onderzoeken dat de effecten van de outline-tool op de tekstkwaliteit vooral zichtbaar zijn bij leerlingen die voor een tweede of volgende keer deze tool gebruiken. Een eerste ervaring met de outline-tool leidde in de onderzoeken niet of nauwelijks tot een verbetering van de tekstkwaliteit. Na een tweede ervaring hielp het leerlingen echter wél met het uitwerken en presenteren van hun tekst. Dat geldt ook voor cognitieve belasting: die verminderde pas bij herhaald gebruik van de tool.

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het proces van toolexploratie en leren plannen met de tool in eerste instantie het leerproces in de weg staat (Kirschner, 2002). Leerlingen moeten zich de outline-tool en de bijbehorende outline-strategie eigen maken.

De outline-tool in de praktijk

Hoewel het maken van een outline positieve effecten kan hebben op de kwaliteit van de tekst, en hoewel leerlingen gedurende hun schoolloopbaan leren een outline te maken, blijkt uit het onderzoek van De Smet (2011) dat zij hier niet of nauwelijks gebruik van maken als zij hiervoor geen specifieke instructie ontvangen. Leerlingen zijn geneigd om direct van start te gaan met het schrijven van een tekst en lopen dan soms halverwege vast. Deze bevinding laat zien dat het belangrijk is om niet alleen een gereedschap (de outline-tool) aan te bieden, maar ook specifiek aandacht te besteden aan het gebruikmaken ervan. Leerlingen schrijven betere teksten wanneer leraren hun instructie niet alleen toespitsen op het schrijfproduct en de kenmerken hiervan, maar wanneer zij ook expliciet ingaan op het schrijfproces en -strategieën.

Milou de Smet

Hoofdauteur

milou.desmet@uantwerpen.be

Saskia Brand-Gruwel & Paul Kirschner

Auteurs

Milou de Smet heeft als promovenda aan de Open Universiteit onderzoek uitgevoerd naar de benutting van outline-tools voor het schrijven. Op 31 januari 2014 verdedigt zij haar proefschrift. Momenteel werkt zij als postdoc aan de Universiteit Antwerpen en doet onderzoek naar lezen tijdens schrijven.

Saskia Brand-Gruwel is hoogleraar aan de Open Universiteit (CELSTEC). Haar onderzoek richt zich op digitale media en leren, en instructional design.

Paul Kirschner is hoogleraar aan de Open Universiteit (CELSTEC). Hij is expert op het terrein van onder meer onderwijsontwerp en leerprocessen.

Wat we weten over elektronische outline-tools

- Schrijven is een complexe cognitieve activiteit die kan worden verbeterd door gebruik te maken van een planningsstrategie, zoals de outline-strategie, waarbij de schrijver begint met het opstellen van een tekstplan, ofwel een outline.
- Ter ondersteuning van deze planningsstrategie kunnen leerlingen gebaat zijn bij een elektronische outline-tool die beschikbaar is in MS® Word en andere tekstverwerkers.
- Het maken van een tekstplan is vooral effectief wanneer leerlingen vooraf nog niet zo goed weten waarover zij gaan schrijven: het helpt hen dus zowel met het genereren als het structureren van ideeën.
- De outline-functie is vooral effectief (betere teksten) en efficiënt (minder belasting tijdens het schrijven) wanneer deze herhaaldelijk wordt gebruikt.

Meer weten?

Kellogg, R.T. (1988). Attentional overload: Effects of rough draft and outline strategies. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 14, 355-365. doi: 10.1037/0278-7393.14.2.355

Kellogg, R.T. (1990). Effectiveness of prewriting strategies as a function of task demands. *American Journal of Psychology*, 103, 327-342. doi: 10.2307/1423213

Kirschner, P.A. (2002). Cognitive load theory: Implications of cognitive load theory on the design of learning. *Learning and Instruction*, 12, 1-10. doi: 10.1016/S0959-4752(01)00014-7

Price, J. (1997). Electronic outlining as a tool for making writing visible. *Computers and Composition*, 14, 409-427. doi: 10.1016/S8755-4615(97)90009-8

Smet, M.J.R. de (2014). *Composing the unwritten text: Effects of electronic outlining on students' argumentative writing* (masterscriptie, Open Universiteit).

Smet, M.J.R. de, Broekkamp, H., Brand-Gruwel, S. & Kirschner, P.A. (2011). Effects of electronic outlining on students' argumentative writing performance. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27, 557-574. doi: 10.1111/j.1365-2729.2011.00418.x